

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Дмитрієвої Ірини Володимирівни на дисертаційну роботу
Войтюк Ірини Вікторівни «Корекція мислення дітей старшого
дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами
нетрадиційної зображувальної діяльності», представленої
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка**

Сучасні підходи до педагогічного супроводження образотворчої діяльності невід'ємно пов'язані з діагностичними, корекційно-розвивальними, арт-терапевтичними можливостями, ресурсним потенціалом для соціалізації дитини, гармонізації її стосунків із соціумом, збереження здоров'я, сенсомоторного розвитку та становлення усіх сфер особистості: інтелектуальної, емоційно-вольової, ціннісно-мотиваційної та соціально-комунікативної. Процес образотворчої діяльності дітей дошкільного віку спрямований на різні сторони їхнього психічного розвитку: пізнавальні процеси (сприймання, уявлення, увагу, пам'ять, мислення, мовлення), емоційний розвиток, початкове становлення естетичних поглядів і почуттів. Враховуючи те, що у дошкільному віці основою всієї пізнавальної діяльності є чуттєве пізнання – сприймання та наочне мислення, саме образотворча діяльність, а це і малювання, і ліплення, і аплікація, і конструювання, виступає тим соціально-педагогічним явищем, що, з одного боку, формує розвиток самосвідомості кожної дитини, надає можливості її самореалізації, а з іншого, забезпечує формування життєвих компетентностей. Ще Л. Виготський розглядав дитячий малюнок як перехід від символу до знаку, як своєрідний факт дитячої мови, визначаючи малюнок важливим у розвитку мислення та підготовчою стадією писемного мовлення.

Особливого значення набуває образотворча діяльність у розвитку наочного мислення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, адже для означеної категорії дітей характерні специфічні порушення узагальненого та опосередкованого пізнання, низький рівень цілеспрямованості, самостійності, критичності мислення та володіння предметними, образними й мисленнєвими діями. У зв'язку з цим, актуальність дисертації І. В. Войтюк не викликає сумнівів, оскільки спричинена двома чинниками: по-перше, сенситивністю старшого дошкільного віку у розвитку та корекції мислення дітей з інтелектуальними порушеннями, по-друге, їх залученням до образотворчої діяльності, зокрема, засобами її нетрадиційних форм, котра на цьому етапі дорослішання є потужним фактором соціалізації і розвитку індивідуальності кожної дитини.

Задум автора дисертації досить чітко проявляється у всіх компонентах її наукового апарату: у визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретико-методологічних засад дослідження. Звертає на себе увагу логічно виправдана структурованість, прозорість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи. Це позитивно характеризує науковий стиль мислення дисертантки і дає вичерпні уявлення про ракурс дослідження і його концептуальні позиції. Методи, що були використані для розв'язання визначених завдань дослідження, дають підставу для висновку про ретельність підготовки і проведення теоретичних узагальнень та експериментальної роботи. Ставлячи за мету дисертаційного дослідження розробку та впровадження теоретично обґрунтованого та експериментально перевіреного програмно-методичного комплексу для корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності, автор успішно досягає відповідного результату через вирішення поставлених у дослідженні 4-х завдань. Обґрунтованість методологічних орієнтирів та їх концептів взаємоузгоджені й віддзеркалюють зміст заявленої теми дослідження.

Новизна наукових результатів теоретично та емпірично обґрунтована, зокрема критичний огляд літератури (проаналізовано 305 джерел), аналіз отриманих експериментальних даних, педагогічний досвід дають підстави довести недостатню вивченість обраної проблеми та розкрити зміст запропонованих автором доповнень і нововведень, зокрема: узагальненням теоретичних підходів до корекції мислення у дитячому віці, розробкою діагностичного інструментарію та методики, спрямованої на визначення стану сформованості мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями з врахуванням його критеріїв та рівнів, опрацюванням програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Відзначаючи змістовне значення важливості одержаних результатів для педагогічної практики, слід зазначити, що одержані в дослідженні І.В.Войтюк дані можуть бути використані для підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання, спеціальних закладів дошкільної освіти, у корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, у процесі розробки навчальних програм та вдосконалення спеціальних методик образотворчої діяльності.

Результати дослідження пройшли відповідну апробацію і впровадження й відображені у 8 одноосібних публікаціях, 5 з яких надруковано у фахових наукових виданнях України, 1 статтю - у колективній монографії та 2 статті - у зарубіжних виданнях.

Зміст дисертаційного дослідження має класично збалансовану структуру: вступ, три розділи, висновки до розділів, висновки загальні, список використаних джерел, додатки. Зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів та визначеним наукознавчим складникам роботи. Загальний обсяг роботи становить 330 сторінок, із них основного тексту – 185 сторінок.

У першому розділі «Теоретичний аналіз проблеми корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями» представлено обґрунтування та історичний аналіз проблеми інтелектуальних порушень особистості в психолого-педагогічній літературі, висвітлено психологічні властивості та особливості мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. І.В.Войтюк коректно і несуперечливо систематизовано погляди науковців різних поколінь на закономірності, принципи, методи та прийоми корекції мислення у старших дошкільників з порушеннями інтелекту.

Підтримуємо авторську позицію обґрунтування поняття «корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями», яке автор розглядає з опорою на дотичні до його розкриття дефініції: «корекційне, диференційоване навчання і виховання», «психотерапевтичний ефект», «стимуляція мисленнєвих операцій», «культурне зростання дитини», «компенсація інтелектуального дефекту». Їх взаємообумовленість сприяла уточненню розуміння поняття «корекція мислення» як цілеспрямованому процесу диференційованого навчання і виховання дитини з інтелектуальними порушеннями, тим самим здійснюючи не лише освітній, виховний і розвивальний впливи на її особистість, а й корекційний, стимулюючи виправлення порушених компонентів мислення та поліпшуючи останній в цілому.

На підставі аналізу ролі зображувальної діяльності в становленні особистості дитини автор наголошує на необхідності його використання у системі спеціальної та інклюзивної освіти. Заслуговує схвалення і представлена у роботі еволюція вітчизняної системи корекційного виховання засобами мистецтва, що дало дисертантці змогу більш глибоко зануритися у порушену проблему дослідження.

Добре враження справляє надана в роботі об'єктивна оцінка дослідницького екскурсу проблем організації існуючої системи корекційно-

виховної роботи в спеціальних закладах дошкільної освіти. У результаті Іриною Вікторівною виявлено низку невирішених проблем у змісті та організації методики роботи з розвитку і корекції мислення дітей з інтелектуальними порушеннями. Дисертантка вказує на недостатній рівень обізнаності педагогів щодо корекційних можливостей нетрадиційних технік зображувальної діяльності, нерозробленість діагностичного інструментарію для з'ясування рівнів сформованості мислення дитини з інтелектуальними порушеннями, відсутність сучасної науково обґрунтованої та практично перевіреної системи роботи з корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності.

Досить ретельно автором сплановано і реалізовано констатувальну частину дослідження, розкрити в другому розділі «Дослідження стану розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями». Достатньо вмотивовано представлена розроблена І. В. Войтюк методика визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості та особливостей мислення старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку на основі узагальненого оцінювання отриманих кількісних і якісних результатів констатувального експерименту, коректно охарактеризовано їх рівневу диференціацію, суголосну з критеріями мислення старшого дошкільника: операційно-діяльнісним (за показниками: спроможність дитини до виконання мисленнєвих дій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування, узагальнення; здатність до переносу дій у нові умови при вирішенні наочно-дійових задач; рівень та особливості сформованості наочно-дієвого та наочно-образного мислення), мотиваційно-пізнавальним (за показниками: мотивація, пізнавальний інтерес, цілеспрямованість) та емоційно-критичним (за показниками: емоційна реакція на зауваження, труднощі, неуспіх, схвалення, критичність, вплив позитивних/негативних емоцій на подальшу

діяльність, темп роботи, уважність). Об'єктивність одержаних результатів підтверджується достатньою кількістю респондентів (107 дітей з інтелектуальними порушеннями та 50 дошкільників із нормотиповим розвитком).

Визначені експериментальним шляхом особливості мислення дошкільників з інтелектуальними порушеннями можуть бути раціонально застосовані в психолого-педагогічному вивченні дітей, а також для вдосконалення змісту, організації й методів корекційно-виховної роботи не лише в спеціальних, а й в інших закладах освіти для дітей із порушеннями інтелекту, в тому числі, й інклюзивних.

У третьому розділі «Програмно-методичний комплекс корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності» висвітлюється зміст і структура авторського комплексу як системи роботи, подано аналіз результатів формувального етапу експерименту.

Особливо важливим доробком, на нашу думку, є запропоновані І. В. Войтюк методи та прийоми педагогічного впливу у визначених умовно трьох етапах корекційно-виховної роботи (організаційному; основному, який в свою чергу складався з трьох підетапів (пропедевтичного, основного, завершального); контрольному). Зауважимо, що саме така системна виваженість виявилася досить обґрунтованою.

Адекватний підбір методик забезпечив надійність результатів, які підтверджуються застосуванням математичної обробки, якісного та кількісного аналізу. Розроблена автором методика пройшла успішну апробацію у закладах дошкільної освіти, про що свідчать 7 актів про впровадження її в практику роботи.

Дисертаційним дослідженням вирішуються всі поставлені завдання, що знаходить вичерпний відбиток у висновках дисертації. Загальні висновки роботи є аргументованими і вірогідними, що забезпечено всебічним аналізом

та узагальненням науково-практичних здобутків, єдністю теоретичного та експериментального дослідження.

Аналіз дисертаційного дослідження та автореферату дає підстави стверджувати про наукову завершеність, самостійність та комплексність рецензованої роботи.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження І.В.Войтюк, водночас можна висловити такі пропозиції та зауваження, врахування яких могло б надати роботі більшої цілісності й завершеності:

1. У процесі здійснення наукової дискусії стосовно аналізу теоретичних підходів щодо розумової відсталості і залучення до цієї дискусії низки науковців, дисертантка не проявляє свою авторську позицію, натомість наводить погляди вчених-дефектологів без належного їх аналізу (Таблиця 1.1, С. 34-35).
2. У своїй роботі дисертантка розгорнуто застосовує термін «зображувальна діяльність». З одного боку, використання терміна «зображувальна діяльність» можна визнати виправданим, оскільки він розкриває сутність самого поняття (зображення – це спосіб дії). Водночас, у сучасній науковій літературі вважається, що саме слово «зображувальна» відповідає застарілому підходу в практиці роботи дошкільних закладів, за яким діти здатні тільки повторювати показане, зображене вихователем і не здатними проявляти елементи уяви та творчості. Тому, сьогодні, коли дитина є не пасивним об'єктом дій дорослого, а є суб'єктом співтворчості, доречніше було б використання терміну «образотворча діяльність» для позначення діяльності зі створення образів засобами нетрадиційних технік малювання.
3. Констатувальна частина дисертаційного дослідження містить вичерпну інформацію щодо діагностики актуального стану мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними

порушеннями. Дисертантка вивчає мислення, з одного боку, як процес, і, з іншого – як діяльність. При цьому недостатньо зрозумілими є особливості прояву та рівень самостійності мислення дітей у процесі виконання діагностичних процедур та здійснення конкретних способів розв'язання поставлених завдань.

4. У рецензованій роботі розміщено 20 таблиць та 29 рисунків, за допомогою яких автором наочно зафіксовано результати кількісної обробки фактичного матеріалу педагогічного дослідження. Проте в окремих випадках інтерпретація їх назв потребує уточнення (це, табл. 2.8 на с. 116, табл. 3.1 на с. 181, табл. 3.3 на с. 185, табл. 3.5 на с. 191, рис. 3. 6 на с. 193 та ін.).
5. У третьому розділі дисертанткою представлено зміст програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями розвитку. Проте окремі його складові окреслюються дещо епізодично і розмито. Наприклад, доцільність організації тренінгів «Ізотерапія», «Музикотерапія», «Казкотерапія» та їх взаємозв'язок з нетрадиційними техніками малювання.
6. Звертаючи увагу на значний обсяг методичного матеріалу, що представлений у третьому розділі та у додатках, можна рекомендувати у подальшому видати зазначений матеріал у вигляді методичних вказівок і рекомендацій для практичних працівників.
7. У тексті дисертації зустрічаються окремі граматичні, стилістичні та технічні помилки.

Слід зазначити, що висловлені пропозиції та зауваження не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи. У цілому дисертаційна робота Войтюк Ірини Вікторівни є завершеним самостійним дослідженням, актуальним у науково-теоретичному та практичному аспектах.

Загальний висновок. З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Войтюк Ірини Вікторівни «Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності» за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, достовірністю, практичним значенням та повнотою викладу даних відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», що затверджений Кабінетом міністрів України (№ 567 від 24 липня 2013 року), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
технологій спеціальної та
інклюзивної освіти Державного
вищого навчального закладу
«Донбаський державний
педагогічний університет»

Дмитрієва І.В.

Підпис професора І. В. Дмитрієвої *засвідчую.*

Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Сілін Є.С.